

RO‘DAKIYNING SHE‘RIYATI VA TILI HAQIDA BA‘ZI MULOHAZALAR

Avriddinov Jobir Musulmon o‘g‘li

TerDPI katta o‘qituvchisi

Shonazarova Madinabonu Xamrobek qizi

TerDPI talabasi

Annotatsiya: Ustoz Abdullah Ro‘dakiy adabiyot maydoniga tojik tilida yozma asarlar kam bo‘lgan bir paytda kirib kelgan, ammo u xalqning boy tilini, uning xalq og‘zaki ijodi, rivoyatlari, maqollari, matallari, qo‘shiqlari, yoqut va urf-odatlarini yaxshi bilgan odamlar.

Kalit so‘zlar: Ustoz Ro‘dakiyning xalqimiz tiliga munosabatini uning asarlari bilan aniqlash mumkin.

Shoirning qolgan asarlaridan ko‘rinib turibdiki, xalqimiz ruhiyati, tojik xalqining badiiy didi, aniqligi, ta’sirchanligi, donishmandligi, u tomonidan yaxshi yoritilgan va bularning barchasi uning ijodida o‘z ifodasini topgan. Shoir asarlarida adabiy til tirik til, xalq og‘zaki ijodi va boshqa tillarning turli manbalaridan bahramand bo‘lganligi ko‘rsatilgan.

Ro‘dakiy o‘z davrining shoiri sifatida adabiy tilimiz rivojiga qimmatli va qimmatli hissa qo‘shgan. Uning tilimiz va adabiyotimiz rivojidadagi tarixiy o‘rni barcha zamondoshlarimiz, keyingi shoir va yozuvchilar tomonidan e’tirof etilgan va buni yuksak baholagan. Ustoz S.Ayniy “Tojik adabiyoti namunasi”da katta milliy iftixor hissi bilan yozgan ediki, Ro‘dakiy tojik tilida devon tuzgan birinchi shaxsdir.

Ustoz Ro‘dakiyning xalqimiz tiliga munosabatini uning asarlari bilan aniqlash mumkin. Shoirning mavjud asarlaridan ko‘rish mumkinki, tojik tili uzoq o‘tmishda boy lug‘at, ibora va badiiy vositalarga ega bo‘lib, arab tilidan qolishmaydi. She‘r va ocherklarida maqol va matal, ertak va rivoyatlar, so‘z va iboralar, rang-barang iboralarni professional ko‘z bilan ishlatgan:

Чи хуш гуфт он мард ба он хадеш

Мақун бад ба кас, гар нахоҳй ба хеш

Yoki:

Ангушт мақун ранча ба дар кӯфтани кас,

То кас накунад ранча ба дар кӯфтани мушт.

Erkak unga nima dedi?

Hech kimga yomonlik qilmang, agar o‘zingizga yomonlik qilishni xohlamasangiz

Yoki:

Birovning eshigiga tegmang.

Eshigingizni hech kim taqillatmasligi uchun.

Afsuski, ustozning barcha asarlari, o‘sha buyuk so‘z xazinasini bizning davrimizga yetib kelgani yo‘q, shuning uchun ham qolgan she‘rlari asosidagina asarlari tilining xususiyatlari haqida gapirish mumkin va tamom. Xuddi shu qoldiqlar Ro‘dakiy o‘z xalqining tilini, uning fikrlari, g‘oyalari va an‘analarini juda yaxshi bilganligining isbotidir. Tojikcha izohli lug‘atlarda Ro‘dakiy asarlarining aksariyat so‘zlari hujjat (misol) shaklida berilgan va bu shoirning xalq tilini, uning turli lug‘aviy qatlamlarini bilishda katta salohiyatga ega bo‘lganiga guvohdir:

Пири фартут гашта будам сахт.

Давлати ў маро бикард чавон.

Бо коми хушку бо чигари тофта даргузар,

Эдун, ки дар саросари ин сабз гулистон.

Дил сер нагардад зи бедодгарй

Чашм об нагардадат, чу бар ман нигарй,

Ин турфа ки дўсттар зи чонат дорам,

Бо он ки зи сад душмани батарй

Men juda keksa odam edim.

Hukumat meni yosh qildi.

Quruq oshqozon va to‘liq jigar bilan,

Bu yashil bo‘ylab gullaydigan Edun.

Yuragingiz befarqlik bilan to‘lib ketmasin

Menga qaraganingizda ko‘zlaringiz yoshlanmasin.

Shuning uchun men sizni ko‘proq sevaman.

Batareyaning yuzta dushmani tufayli

Ro‘dakiy asarlarining lug‘at tarkibida turli leksik turkumlarga mansub va turli uslubda qo‘llangan so‘zlar, umumiy so‘zlashuv so‘zlari bilan bir qatorda: bug‘doy, issiq, bor, girdob, yig‘la, ol, sigir, o‘t, o‘tib, gul, gul, gul so‘zlari ham ko‘p. , gul (gul, yo‘qotish, gumon qilish, aybdor, deylik, mushuk, g‘yird, g‘yand, g‘ysh va boshqalar). Shoir birinchi marta o‘z asarlarida, kitoblarida xirmon, ekish, o‘rim-yig‘im, haydash, sug‘orish, o‘choq, shudring, to‘rkshab, tig‘, do‘man-doman, o‘tuvchi, tashna kabi ba‘zi so‘zlarni kiritgan bo‘lsa kerak.

«Ro‘dakiy, — deb yozadi usta S. Ayniy, — tojikcha hoshuq, dosh, harxasha, fartut kabi so‘zlarni ishlatgan». Aytish mumkinki, Ro‘dakiy she‘rlarining aksariyati bugungi kunda tojiklar tomonidan oson tushuniladi".

Ro‘dakiy she‘rlarida tojik tilining iboralari va metaforik talqinlari juda ko‘p:

Pushti gulning gullashi - sirni oshkor qilish, yashirin sirlarni ochish.

Чашмам зи ғамат ба ҳар ақиқе, ки бисуфт,

Бар чеҳр ҳазор гул зи розам бишукуфт.

Har bir aytilgan haqiqat uchun ko‘zlarim qayg‘uga to‘ladi.

Yuzimda ming gul ochdi.

Bo‘laklaridan biri majoziy ma’noga ega bo‘lgan qo‘shimcha iboralar: qizg‘in so‘roq, ko‘ngli to‘la, lola alangasi, talab zahrining achchiq, soqov lab, ochiq ish, hind tig‘i. Eronlik olim, shoirning ahvoli va ijodi tadqiqotchisi ustoz Said Nasafiy, Ro‘dakiyni tojik-fors maqollarining buyuk biluvchisi deb biladi.

Shoir majoziy nutqida so‘g‘d va arabcha so‘zlardan foydalanib, voqeani tasvirlab, tarixning bir davri, qahramonlar tasviri tushunchalarini ifodalagan.

Shoir ijodida dahim, samandar, diram, dinor, nargis, kolbad, yoqut, mushk kabi yunon va lotincha so‘zlar uchraydi. Xotun va xoqon so‘zlari turkiy lug‘atlarda uchraydi.

“Kalila va Dimna” va “Sindbodnoma” bo‘limlari ham “Mo‘ynali kiyimlar lug‘ati”da keltirilgan. Fayziy Sirhindiyning (1093 yilda tuzilgan) “Mador-ul-afozil” madaniyatida X-XY asrlarning boshqa shoirlari qatori Ro‘dakiy she‘rlaridan namunalar keltirilgan. Ba‘zi lug‘at maqolalarida Ro‘dakiy nomi yozilgan bo‘lsa, ba‘zi hollarda shoirning she‘rlari “Ustod” nomi bilan tilga olinadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Omon Nurov. Ro‘dakiy she‘riyat madaniyati. – Dushanbe, «Maorif», 1990. («Tojik tili madaniyati»dan misollar olindi).
2. Ustoz Ro‘dakiy. S.Ayniy, A.P.Dehoti tuzganlar. -Stalinobod 1940 yil.
3. Nafisiy. Samarqandlik Abdulloh Ja‘far ibn Muhammad Ro‘dakiyning maqomi va she‘rlari. - Tehron, 1310 Shamsiy.
4. Qurbonova Gavhar Xurramovna. (2024). O‘ZBEK TILIDA BA’ZI OSMON JISMLARINING O‘ZLASHMA SO‘ZLAR VA TASVIRIY VOSITALAR BILAN IFODALANISHI. PEDAGOGS, 56(2), 31–34.
5. Avriddinov Jobir Musulmon o‘g‘li. (2023). "ZUFONGO‘YO VA JAHONPOYO" LUG‘ATIDA SO‘Z TARKIBI. IMRAS, 6(7), 565–569.
6. Sayfullayev Najibullo, Boboniyozova Manzura. (2024). IMPORTANCE OF DIALECTS IN PLACE NAMES. International Multidisciplinary Journal for Research & Development, 11(02).
7. Parda Alimov. (2023). SPECIFIC CHARACTERISTICS OF TODAY’S UZBEK NOVEL AND FORMAL RESEARCH. American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education (2993-2769), 1(6), 80–83.
8. Saidmuradova Sakhiba Jalmurodovna, & Kholmurodova Khursandoy. (2024). The Issue of Artistic Psychologism in Modern Uzbek Prose. American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education (2993-2769), 2(1), 301–304.

9. Avriddinov Jobir Musulvon o‘g‘li. (2023). “Zufonguyo va Jahonpoyo” lug‘atida manbalar tasnifi. *Journal of Science-Innovative Research in Uzbekistan*, 1(1), 153–156.
10. Mardonova Lobar Umaraliyevna. (2023). Timurid princess The image of time and spirit in the image of Saraymulkhanim. *American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education (2993-2769)*, 1(6), 84–87.
11. Majidova Shahnoza Komilovna. (2023). AVESTO DA SUV KULTI BILAN BOG‘LIQ MIFLAR VA MIFOLOGIK OBRAZLAR. *PEDAGOGS*, 46(1), 63–66.
12. O‘rolova , M., & Sayfullayev , N. (2024). O‘ZBEK TILSHUNOSLIGIDA MORFONOLOGIYAGA DOIR TALQINLARI VA XUSUSIYATLARI. *Talqin Va Tadqiqotlar*, (5(42).
13. Zebiniso, T. (2022). SIFAT SO‘Z TURKUMINING USLUBIY XUSUSIYATLARI. *Scientific Impulse*, 1(4), 34–37.
14. Nigora Jo‘ranazarova Qurbonboy qizi. (2023). BOLALAR ADABIYOTIDA IBORALARNING LISONIY-SEMANTIK XUSUSIYATI. *PEDAGOGS*, 46(1), 57–62.
15. Nodira Hamidova 2023. Ghafur Ghulam’s Stories Have Their Own Artistic Expression Characteristic of the Common Language Style. *International Journal on Integrated Education*. 6, 10 (Oct. 2023), 41-44.